

ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНІ

УДК 340.13

Гайдук А.В.,кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального
та адміністративного права
Академії адвокатури України

Анотація: У статті аналізуються передумови та перешкоди на шляху впровадження інституту медіації в Україні. Пропонуються авторський погляд на напрями впровадження медіації в Україні

Ключові слова: медіація, альтернативне врегулювання спорів, законодавче забезпечення медіації

Сьогодні тема медіації доволі жваво обговорюється в українських юридичних колах. Технології альтернативного врегулювання спорів (Alternative dispute resolution, ADR) все частіше опиняються в центрі уваги як науковців, так і практиків. З зазначеної проблематики проводяться конференції, круглі столи. З'являються в нашій державі все нові заклади, які декларують своє бажання готувати медіаторів... Проте, існує низка складних запитань, яка псує загальний оптимістичний настрій з приводу розвитку медіації в Україні. Наскільки «життєздатна» медіація на теренах сучасної України? Чи можемо ми стверджувати, що в нашому суспільстві в достатній мірі «визріли» умови для запровадження такого механізму вирішення конфліктів? Чи існує взагалі сьогодні реальний попит на послуги медіаторів? Чи, справді існує така вже нагальна потреба саме у законодавчому закріпленні інституту медіації?

В межах цієї публікації спробуємо дати відповіді на поставлені запитання.

Загальновідомо, що зміна суспільно-економічної формації завжди призводить до визначних змін в правовій системі держави, оскільки оновлені суспільні потреби фактично продукують появу нових правовідносин. Таким чином, право кожної окремої держави, вочевидь, формується під впливом ідеологічної парадигми певної суспільно-політичної системи, яка панує у конкретно-історичний період. Простіше кажучи: «Велика хартія вольностей» не могла з'явитися у Вавилоні, як не міг виникнути і Суд присяжних у рабовласницькому Римі. Не існувало тоді для цього відповідного суспільно-політичного підґрунтя.

Вже неодноразово висловлювалась думка про те, що загальна побудова системи правоохоронних органів, процесуальних відносин, і судоустрою в нашій державі і досі залишаються рудиментарними і є надбанням колишнього СРСР. Достатньо пригадати, що до недавнього часу провадження по кримінальним справам здійснювалось відповідно до норм Кримінально-процесуального кодексу 60-х років минулого століття. А ще діє вже давно застарілий Кодекс України про адміністративні правопорушення, Житловий кодекс, Кодекс законів про працю... Таких атавізмів в українському праві залишилось багато.

З набуттям Україною незалежності, відбулася зміна суспільно-економічної формації. Перед нашим суспільством постали нові виклики, що і зумовило необхідність швидкої перебудови вітчизняного законодавства. Отже, зараз на перший план виходить необхідність гармонізації з європейськими тенденціями розвитку права. Зокрема, саме цим зумовлена така прискіплива увага до розвитку системи механізмів ADR (alternative dispute resolution), а саме до медіації.

Деякі правники в Україні наголошують, що медіація, як певна правова модель позасудового вирішення конфліктів, існувала ще за часів Радянського Союзу. В якості прикладів зазвичай називають роботу комісій по трудових спорах, товариські суди, або участь партійних, профспілкових, громадських організацій у врегулюванні різноманітних конфліктів. На нашу думку такі твердження є помилковими. Названі форми врегулювання конфліктів подібні до медіації лише з позицій методології розв'язання конфліктів. За своєю сутністю технології медіації зовсім інші. Крім того, необхідно пам'ятати, що в правовій системі СРСР розв'язання серйозних правових конфліктів було взагалі монополізовано виключно державними судами чи державними установами. Тому правову систему колишнього СРСР необхідно віднести до таких, де медіація між суб'єктами приватного права була офіційно заборонена чинним законодавством.

В цілому, в Україні, станом березень 2013 року, не існує спеціального формалізованого законодавства, що регулює здійснення медіації. Але в той же час, не існує і жодної формальної заборони з боку держави сторонам здійснювати медіацію. Відповідно до ч. 4 ст. 55 Конституції України держава гарантує можливість кожному будь-якими не забороненими законом способами захищати свої права. Отже, можемо стверджувати, що в Україні є конституційне підґрунтя здійснення медіації!

Деякі фахівці стверджують, що доки в Україні не запроваджено спеціального законодавства, то правові засади здійснення медіації слід визначати через норми наявного процесуального законодавства. Зокрема, йдеться про дію ст. 175 Цивільного процесуального кодексу України, та ст. 78 Господарського процесуального кодексу України, які безпосередньо присвячені регулюванню правових засад укладання мирової угоди. Крім того, сьогодні діють і ст.ст. 145–146 Кримінального кодексу України, які спрямовані на визначення підстав і умов звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дієвим каяттям та примиренням винного з потерпілим – у випадках коли це допустимо кримінальним законом. Приблизно така сама ситуація склалася і в інших пострадянських державах. Сьогодні в таких країнах, як Російська Федерація, Республіка Білорусь, Казахстан вже розроблені і внесені на обговорення проекти відповідних законів або їх введення перебуває на різних стадіях впровадження. Тобто, можна констатувати, що переважна більшість країн із неформалізованою системою забезпечення медіації наразі тяжіють до формалізації правового режиму медіації у спеціальних законах.

Однією з центральних проблем становлення медіації в Україні є відсутність чіткого розуміння – яким чином медіація має бути «вмонтована» в українську правову систему. Доволі поширеною є думка, що медіацію слід розглядати як частину судочинства, і провадиться вона має суддею, який отримав на це доручення. Прихильники цієї моделі розвитку вважають, що судова медіація має на меті покращити функціонування правової системи та запропонувати альтернативний спосіб вирішення спору, що дозволяє уникнути таких чинників, як тривалість та дорожнеча судового процесу, його можлива заангажованість, перенавантаженість судів тощо. Однак в цьому випадку слід враховувати, що становлення медіації в Україні буде цілком залежати від наявності у влади так званої політичної волі.

З іншого ж боку – достатньо багато фахівців категорично заперечують доцільність поглинання існуючою системою правосуддя медіаційних процедур. Вони наполягають на тому, що надання послуг з медіації є абсолютно нормальною комерційною діяльністю. Комерційна, або ринкова, медіація – це процес, у якому примирення осіб здійснює спеціально підготовлений експерт, діяльність якого оплачують сторони. Недоліком такої моделі медіації називають її екстенсивний характер розвитку.

Крім того, існують також і деякі обґрунтовані побоювання з приводу намагань законодавчо врегулювати медіацію в Україні. Зокрема це пов'язано з гіпертрофованим адмініструванням суспільного життя в нашій державі. На думку деяких фахівців, будь-яка сфера діяльності, відносини в якій береться регулювати держава, врешті-решт стає надмірно зарегульованою, а іноді навіть припиняє розвиватися. Загальновідомою стала ситуація з медіацією в Румунії. Там до прийняття відповідного закону медіатори розглядали більше 1500 справ на рік, а після – лише декілька десятків.

Сьогодні складно визначитися яка з відомих в Україні форм медіації – судова чи комерційна найкраще усталиться в нашій державі. Зрозуміло, що з огляду на євро інтеграційні прагнення України ми маємо уважно вивчати європейський досвід розвитку ADR-технологій.

Відомо, що одним з пріоритетних завдань Ради Європи та Європейського Союзу є надання допомоги державам-членам у здійсненні справедливого правосуддя та розробці альтернативних методів розв'язання конфліктів. Безумовно, така допомога перш за все полягає у виробленні певних стандартів відповідно до яких держави-члени мусять привести своє законодавство у відповідність до взятих ними правових зобов'язань.

Після проведення моніторингових досліджень, вивчення та аналізу надбань деяких провідних країн світу в царині медіації, Рада Європи запропонувала Україні здійснити певні кроки з реформування своєї нормативно-правової бази. Зокрема, йдеться про рекомендації та керівні принципи, які було викладено в наступних документах:

– Рекомендації щодо медіації в сімейних справах Rec (98);

– Рекомендації щодо медіації в кримінальних справах Rec (99)19;

– Рекомендації щодо медіації в цивільних справах Rec (2002)10;

– Рекомендації щодо альтернативного судового розгляду спорів між адміністративними органами і сторонами – приватними особами (адміністративні справи) Rec (2001)9.

Отже, можемо стверджувати, що основні напрями розвитку медіації в Україні вже визначено. Розробка нормативно-правової бази триває вже не перший рік. В нашій державі найближчим часом очікують на появу інтегрованого законодавчого акту, покликаного врегулювати медіацію в українському праві.

Вважаємо за необхідне додати ще кілька слів стосовно наявної практики застосування ADR-процедур в Україні. Сьогодні, в межах програми «Прозорість та ефективність судової системи», запроваджені під егідою Ради Європи, відбувається здійснення пілотних проектів щодо розвитку медіації в Україні. Для участі у програмі були обрані чотири суди (Білоцерківський міськрайонний суд Київської області, Вінницький окружний адміністративний суд, Донецький апеляційний адміністративний суд, Івано-Франківський міський суд) на базі яких відбувається відпрацювання медіаційних технологій. За період з 05.07.2010 року по 15.11.2010 року 83 справи були передані на медіацію, у 50 справах медіація відбулася, у 36 справах медіація закінчилась успішно, і у 33 справах укладена медіаційна угода. Сторонами

процесу медіації у цих справах стали такі суб'єкти владних повноважень, як податкова адміністрація, управління внутрішніх справ, державні адміністрації та інші. У Вінницькому окружному адміністративному суді, за досить невеликий проміжок часу (з 5 липня 2010 р. по 15 листопада 2010 р.) на медіацію було передано 28 справ, у 26 справах було проведено медіацію, з них 18 справ закінчились успішно. Безумовно, це тільки перші невеличкі кроки. Задля досягнення більш значущого результату ще багато необхідно буде попрацювати як науковцям, так і юристам-практикам. Але набутий досвід є доволі обнадійливим.

Крім того, слід зазначити, що в Інституті підвищення кваліфікації Академії адвокатури України планується презентація Школи медіатора, розроблено програму спецкурсу з медіації для студентів старших курсів відділення спеціальної адвокатської підготовки, магістрів та слухачів Інституту підвищення кваліфікації.

Підсумовуючи, маємо констатувати, що на сьогоднішній момент медіація в Україні існує «на громадських засадах». Загальна кількість конфліктів, які було вирішено із застосуванням ADR-процедур незрівнянно менша, ніж кількість спорів вирішених у традиційному, судовому порядку. Можливо, законодавче закріплення медіації підвищить довіру до даного інституту і медіація зможе стати ефективним інструментом вирішення спорів в Україні. Необхідність законодавчо врегулювати таку процедуру є предметом обговорення в експертному середовищі вже тривалий час, але перші просування в даному напрямку відбулися зовсім нещодавно. Так, 15 червня 2011 р. Комітет з питань правосуддя розглянув проект Закону «Про медіацію» і прийняв позитивне рішення рекомендувати Верховній Раді України підтримати в першому читанні даний законопроект, який закріплює основоположні принципи цієї процедури. Однак відповідний закон в Україні досі відсутній, а можливість його прийняття найближчим викликає істотний сумнів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аналітичний звіт щодо впровадження присудової медіації у 4-х пілотних судах України. – К. : Український центр порозуміння, 2010.
2. Медіація в цивільних, сімейних та господарських спорах України: сьогодення та майбутнє / реком. А. Залара, експерта Ради Європи. – К. : [б. в.], 2007. – 167 с.
3. Михальський Ю. Інститут медіації в Україні та за кордоном // Юридична газета. – № 5 (270). – 1 лютого 2011.
4. Белінська О.В. Медіація – альтернативне вирішення спорів // «Вісник Вищої ради юстиції» № 1 (5) 2011.
5. Притика Ю.Д. Правовий режим медіації у законодавчих системах зарубіжних країн // «Малий і середній бізнес. (Право. Держава. Економіка). – 2010. – № 3–4.
6. Проект Закону «Про медіацію» № 7481 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://portal.rada.gov.ua>

**ПРОБЛЕМЫ ЗАКОНОДАТЕЛЬНОГО
ОБЕСПЕЧЕНИЯ МЕДИАЦИИ
В УКРАИНЕ**

Гайдук Андрей Валерьевич

Аннотация: В статье анализируются предпосылки и препятствия на пути внедрения института медиации в Украине. Предлагается авторский взгляд на направления внедрения медиации в Украине.

Ключевые слова: медиация, альтернативное урегулирование споров, законодательное обеспечение медиации.

**ISSUES OF LEGISLATIVE PROVISION
MEDIATION IN UKRAINE**

Gaiduk Andriy Valeriyovich

Summary: The article focuses on the conditions and obstacles to the introduction as a legal institute in Ukraine. There is presented the author's view on ways of mediation implementation in Ukraine.

Keywords: mediation, alternative dispute resolution, mediation legislative support.